

«Η Α.Μ. ο Βασιλεύς της Ελλάδος και η Α.Μ. ο Βασιλεύς της Σερβίας, θεωρούντες ότι έχουσι καθήκον να επαγρυπνώσιν επί της ασφαλείας των λαών των και επί της ησυχίας των Βασιλέων των, θεωρούντες επιπλέον εν τη σταθερά αυτών επιθυμία προς διατήρησιν ειρήνης διαρκούς εν τη Βαλκανική Χερσονήσω ότι το λυσιτελέστερον μέσον προς τούτο είναι να συνδέσωσι δια στενής αμυντικής συμμαχίας. Απεφάσισαν να συνομολογήσωσι συμμαχίαν ειρήνης και φιλίας και αμοιβαίας προστασίας, υποσχόμενοι αλλήλοις όπως ουδέποτε δώσωσιν έννοιαν επιθετικήν εις την καθαρώς αμυντικήν συμφωνίαν των».

Το κείμενο δεν διεκδικεί βραβείο σύνταξης. Αλλά, παρ' όλο που μοιάζει να το υπογράφουν βασιλιάδες, δηλώνει τη θέληση των δυο λαών να χαράξουν κοινή πορεία και να αντιμετωπίσουν μαζί τις προκλήσεις των καιρών. Ήταν 19 Μαΐου του 1913 (με το παλιό ημερολόγιο), όταν υπογράφηκε. Οι υπογραφές κάτω από τη συνθήκη ήρθαν ως επιστέγασμα μιας μυστικής διπλωματικής προσπάθειας, για την υλοποίηση της οποίας εργάστηκαν επίπονα έξι άνθρωποι επί έξι ολόκληρους μήνες: Οι Έλληνες πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος, υπουργός Εξωτερικών Λάμπρος Κορομηλάς και πρεσβευτής στο Βελιγράδι Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος. Και οι Σέρβοι διάδοχος Αλέξανδρος, πρωθυπουργός Νικόλαος Πάσιτς και πρεσβευτής στην Αθήνα Μ. Μπόσκοβιτς.

Καθώς οι συμμαχικές στρατιές Ελλήνων, Σέρβων και Βουλγάρων προέλαυναν στα μέτωπα του βαλκανικού πολέμου, το 1912, ο υπουργός των Εξωτερικών Λάμπρος Κορομηλάς κάθισε κι έφτιαξε ένα σχέδιο διανομής των απελευθερωμένων εδαφών. Η Κωνσταντινούπολη και τα Δαρδανέλια πρότεινε να μπουν κάτω από διεθνή έλεγχο. Η Βουλγαρία θα έπαιρνε ολόκληρη την έκταση από τον Έβρο ως τον Νέστο, ενώ στην Ελλάδα θα ανήκαν η Θεσσαλονίκη, η Καβάλα και ο Αυλώνας στην Αδριατική. Η Σερβία θα εκτεινόταν ως το Μοναστήρι, που είχε ήδη κυριεύσει, ενώ μια σιδηροδρομική γραμμή από τη Θεσσαλονίκη ως τα Σκόπια θα διευκόλυνε το εξωτερικό της εμπόριο.

Το σχέδιο παραήταν τίμιο κι η Σερβία το δέχτηκε αμέσως. Η Βουλγαρία, όμως, είχε αντιρρήσεις. Ήθελε δικό της το Μοναστήρι, δική της τη Θεσσαλονίκη, ολόκληρη τη Μακεδονία και τη Θράκη κι έβρισκε πως η Ελλάδα θα έπρεπε να είναι ευχαριστημένη με την Κρήτη και τα νησιά του Αιγαίου, εκτός από τα Δωδεκάνησα, που κατείχαν οι Ιταλοί. Σέρβοι κι Έλληνες κατάλαβαν πως δε θα ξέμπλεκαν εύκολα με τους συμμάχους στα όπλα Βουλγάρους.

Ήταν Νοέμβριος του 1912, όταν οι διάδοχοι της Ελλάδας Κωνσταντίνος και της Σερβίας Αλέξανδρος συναντήθηκαν στο κατεχόμενο από τους Σέρβους Μοναστήρι. Ο Κωνσταντίνος

επέστρεψε εντυπωσιασμένος. Συναντήθηκε με τον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο και του διηγήθηκε τις εντυπώσεις του. Οι Σέρβοι δε διαφωνούσαν πουθενά με τους Έλληνες. Μάλλον τους Βουλγάρους φοβόντουσαν. Κι όλοι τους εκφράζανε μια ευχή: Ό,τι και να γινόταν στο μέλλον, δε θα έπρεπε να χαλάσει η μεταξύ μας συμμαχία, ακόμα κι αν οι Βούλγαροι την έσπαζαν.

Ο Βενιζέλος άρπαξε την ευκαιρία. Σε μια συνάντησή του με τον Σέρβο πρωθυπουργό Πάσιτς, έφερε το θέμα στη μεταπολεμική κατάσταση. Ο Σέρβος έδειξε πολύ ανήσυχος. Η Βουλγαρία τον τρώμαζε, ενώ υπήρχε πάντα ο κίνδυνος από τον προαιώνιο εχθρό των Σέρβων στο Βορρά, που δεν ήταν άλλος από την πανίσχυρη Αυστροουγγρική αυτοκρατορία. Ο Βενιζέλος έριξε την ιδέα στο τραπέζι.

Θα μπορούσε να οικοδομηθεί μια ελληνοσερβική συμφωνία πάνω σε τρεις άξονες: Αμοιβαία στρατιωτική βοήθεια - αδιάσπαστο διπλωματικό μέτωπο - αμοιβαία συμπαράσταση στις διεκδικήσεις των δυο κρατών υπέρ των ομοεθνών τους που παρέμεναν στα εδάφη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Η ζύμωση είχε ξεκινήσει. Τρεις μέρες μετά την πτώση των Ιωαννίνων στα χέρια των Ελλήνων, στις 24 Φεβρουαρίου 1913, ο Έλληνας πρεσβευτής στο Βελιγράδι Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος έπαιρνε ένα απόρρητο σήμα από τον υπουργό Εξωτερικών Λάμπρο Κορομηλά. Έπρεπε να συναντηθεί με τους Σέρβους επισήμους, να φέρει την κουβέντα στις εξελίξεις στα μέτωπα του πολέμου και να περιγράψει, ως δική του σκέψη, τη δύναμη που θα έκρυβε απέναντι στις βουλγαρικές αξιώσεις μια ελληνοσερβική συμμαχία. Οι εντολές ήταν σαφείς: Ο πρεσβευτής έπρεπε να χειριστεί το ζήτημα κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να δώσει στους Σέρβους την ευκαιρία να πάρουν εκείνοι την πρωτοβουλία για την πρώτη κίνηση.

Δασκαλεμένος από τον Βενιζέλο, ο πρίγκιπας Νικόλαος, γενικός διοικητής της Θεσσαλονίκης, συναντιόταν την επομένη, 25 Φεβρουαρίου, με τον διάδοχο του σερβικού θρόνου Αλέξανδρο. Πάνω στην κουβέντα, ο Νικόλαος αναρωτήθηκε μεγαλόφωνα, μήπως η λύση απέναντι στον επεκτατισμό της Βουλγαρίας ήταν ένα ενιαίο ελληνοσερβικό διπλωματικό μέτωπο. Ο Αλέξανδρος ζήτησε διευκρινίσεις. Ο Νικόλαος περιέγραψε «τη σκέψη του» με απλά λόγια: «Τα βρίσκουμε μεταξύ μας στο εδαφικό, προτείνουμε κοινή θέση κι, αν η Βουλγαρία αρνηθεί, επιβάλλουμε το δικίο μας με τα όπλα».

Οι Σέρβοι πήραν το διπλό μήνυμα. Αθέατα, έβαλαν κάτω τον χάρτη. Ούτε στο παραμικρό γεφύρι δεν υπήρξε διαφωνία με τους Έλληνες. Αρχισαν την προεργασία. Στα μέτωπα του

πολέμου, η Τουρκία πήγαινε από το κακό στο χειρότερο. Στο Λονδίνο, οι πρεσβευτές των μεγάλων δυνάμεων αναζητούσαν φόρμουλα, που θα επέτρεπε στους Τούρκους κάτι να περισώσουν. Στις 20 Μαρτίου 1913, παρουσίασαν ένα σχέδιο κατάπαυσης του πυρός. Η Τουρκία το δέχτηκε στις 5 Απριλίου. Οι σύμμαχοι βαλκανικές χώρες ζήτησαν χρόνο να το μελετήσουν.

Άρχισαν διαβουλεύσεις ανάμεσα στις Βουλγαρία, Σερβία και Ελλάδα, ενώ συνεχίζονταν οι χωριστές ελληνοσερβικές συνεννοήσεις. Στις 21 Απριλίου, οι βαλκανικές χώρες ανακοίνωσαν ότι δέχονται το σχέδιο των πρεσβευτών του Λονδίνου, ενώ την επομένη το πρωί, 22 του μήνα, ο Λάμπρος Κορομηλάς κι ο Σέρβος πρεσβευτής στην Αθήνα Μ. Μπόσκοβιτς υπέγραψαν πρωτόκολλο, το οποίο θ' αποτελούσε τη βάση για τη διμερή συνθήκη. Πέρα από την αμοιβαία στρατιωτική βοήθεια, προέβλεπε και την για πενήντα χρόνια παροχή διευκολύνσεων στους Σέρβους, μέσω του λιμανιού της Θεσσαλονίκης. Η σιδηροδρομική γραμμή ως τα Σκόπια θα εξυπηρετούσε το σερβικό εξωτερικό εμπόριο.

Την Πρωτομαγιά, υπογράφηκε και η χωριστή στρατιωτική συμφωνία. Η ελληνική κυβέρνηση την κύρωσε αμέσως. Η σερβική καθυστέρουσε. Για τους Σέρβους, η νέα σύμμαχος αντικαθιστούσε την παλιά, που δεν ήταν άλλη από τη Βουλγαρία. Όμως, η Βουλγαρία υποσχόταν στρατό 200.000 ανδρών στη Σερβία, αν δεχόταν επίθεση από την Αυστροουγγαρία. Η Ελλάδα δίσταζε να αναλάβει τέτοια δέσμευση. Πείσθηκε, όταν, μια βδομάδα αργότερα, στις 8 Μαΐου, Βούλγαροι χτύπησαν αιφνιδιαστικά τους Έλληνες στη Νιγρίτα και στο Παγγαίο.

Ο βασιλιάς πια Κωνσταντίνος συγκάλεσε έκτακτο υπουργικό συμβούλιο. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος πρότεινε να δεχτεί η Ελλάδα τη δέσμευση της βοήθειας στη Σερβία, απέναντι στην Αυστροουγγαρία. Είπε:

«Μεμονωμένη αυστροσερβική σύγκρουση πρέπει να αποκλείεται. Θα επροκαλείτο ευρωπαϊκός πόλεμος, διότι η Ρωσία δεν εγκαταλείπει τη Σερβία. Όπισθεν της Σερβίας ευρίσκεται η Γαλλία. Η Ελλάς θα είναι σύμμαχος με την Τριπλή Συνεννόηση (Αντάντ: Γαλλία, Ρωσία και Αγγλία), με την οποία συμπίπτουν τα συμφέροντά της».

Ατράνταχτη η λογική των επιχειρημάτων του. Όμως, ένα χρόνο αργότερα, αποδεικνυόταν ότι η εποχή δεν ήταν κατάλληλη για τη λογική. Η Αυστρία επιτέθηκε στη Σερβία, η Ρωσία πήγε στο πλευρό της, η Γερμανία επιτέθηκε κατά της Ρωσίας, η Γαλλία βγήκε στο πλευρό της Ρωσίας και ξέσπασε ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος. Αυτά, βέβαια, ξεκίνησαν τον Ιούλιο του

1914. Τον Μάιο του 1913, φαίνονταν απίθανα. Με βαριά καρδιά, ο Κωνσταντίνος είπε:

«Προφανώς, πρέπει να υπογράψω».

Στις 17 Μαΐου 1913, στο Λονδίνο, υπογραφόταν η συνθήκη, που τερμάτιζε τον Α΄ Βαλκανικό πόλεμο. Δυο μέρες αργότερα, στη Θεσσαλονίκη, οι πρεσβευτές Ι. Αλεξανδρόπουλος της Ελλάδας και Μ. Μπόσκοβιτς της Σερβίας έβαζαν τις υπογραφές τους κάτω από το κείμενο της ελληνοσερβικής συμμαχίας.

Πέρα από το γενικό πρώτο άρθρο, που εξέφραζε τη θέληση των βασιλέων των δυο λαών, οι δυο χώρες εγγυούνταν τις εδαφικές τους κτήσεις, συμφωνούσαν να βοηθήσει η μια την άλλη σε περίπτωση επίθεσης τρίτου κράτους, απέκλειαν τη χωριστή συνεννόηση με τη Βουλγαρία, ρύθμιζαν τα των διευκολύνσεων μέσω Θεσσαλονίκης και αποφάσιζαν να έχουν κοινά σύνορα και να μην επιτρέψουν να παρεμβάλλεται ανάμεσά τους άλλο κράτος. Εννοούσαν, φυσικά, να μην παρεμβληθεί βουλγαρική επικράτεια, μια και, από παλαιότερα, ο Φερδινάνδος της Βουλγαρίας μιλούσε για «έθνος των Μακεδόνων». Τους ήταν αδύνατο να προβλέψουν τη δημιουργία του κράτους των Σκοπίων.

Ένα μήνα αργότερα, στις 17 Ιουνίου 1913 (με το παλιό ημερολόγιο), ξεσπούσε ο Β΄ Βαλκανικός πόλεμος. Η ελληνοσερβική συμμαχία σφυρηλατήθηκε στα πεδία των μαχών. Η Βουλγαρία τα έχασε όλα με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου. Ελλάδα και Σερβία, όταν ξέσπασε ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος, είδαν τα ποτισμένα με το αίμα των παιδιών τους εδάφη να γίνονται δόλωμα στο παζάρι των μεγάλων για την προσέλκυση συμμάχων.

Η Αντάντ πρόσφερε στη Βουλγαρία τη Θράκη και την ελληνική και σερβική Μακεδονία με αντάλλαγμα να πολεμήσουν οι Βούλγαροι στο πλευρό της. Ευτυχώς για την Ελλάδα και τη Σερβία, η Βουλγαρία τα ήθελε όλα ως τα Τέμπη. Δεν μπόρεσε να τα εξασφαλίσει και βγήκε στο πλάι των κεντρικών αυτοκρατοριών. Η ελληνοσερβική συμμαχία άντεξε στις επόμενες δεκαετίες παρ' όλες τις δοκιμασίες. Με αρχή εκείνη του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου:

Ήταν 22 Αυγούστου 1914, όταν οι Σέρβοι εξόντωσαν 50.000 Αυστριακούς κι έδιωξαν τον αυτοκρατορικό στρατό από τα εδάφη τους. Στην Αθήνα, τότε, συζητούσαν, τι έπρεπε να κάνουν οδηγώντας τη χώρα στον Διχασμό. Οι Σέρβοι απέκρουσαν και τη δεύτερη αλλά και την τρίτη αυστριακή προσπάθεια και μόλις στα τέλη του 1915 κατέρρευσαν, όταν δέχτηκαν

και την επίθεση της Βουλγαρίας. Η Ελλάδα μπήκε εκβιαστικά στον πόλεμο, όταν πια η Σερβία «είχε σβηστεί από τον χάρτη», όπως δεκαετίες ολόκληρες ονειρεύονταν οι Αυστριακοί.

Η επόμενη φορά που η συνθήκη αυτή δοκιμάστηκε σκληρά, ήταν όταν η Ελλάδα δέχτηκε την ιταλική επίθεση στα σύνορα με την Αλβανία. Τότε, η φασιστική κυβέρνηση του Βελιγραδίου σκέφτηκε να επωφεληθεί και να εισβάλλει στη Μακεδονία. Ανατράπηκε, όμως, στις 25 Μαρτίου 1941. Ελλάδα και Σερβία (Γιουγκοσλαβία πια), δέχτηκαν την ίδια μέρα τη γερμανική εισβολή (6 Απριλίου του 1941).

Σύμμαχος των Γερμανών, η Βουλγαρία προχώρησε στον εκβουλγαρισμό των γειτονικών της με τη Σερβία νότιων περιοχών. Η απελευθέρωση βρήκε τον Τίτο μπροστά σε διλήμματα. Ο εκβουλγαρισμός είχε επιτύχει σε μεγάλο βαθμό. Το δικό του σχέδιο ήταν πιο ολέθριο: «Ούτε Βούλγαροι ούτε Σέρβοι υπάρχουν στο νότιο τμήμα της Γιουγκοσλαβίας. Υπάρχουν μόνο Σλαβομακεδόνες». Το εγχείρημα στράφηκε κατά της Βουλγαρίας, που, από το 1964, διαδήλωσε πως δεν υπάρχει μακεδονικό έθνος. Ήταν, όμως, αργά. Απόδειξη η πρώτη γιουγκοσλαβική δημοκρατία της Μακεδονίας, που πρώτη η Βουλγαρία έσπευσε να αναγνωρίσει.

(Έθνος, 28.8.1997) (τελευταία επεξεργασία, 8.2.2009)